

4. Медетов А. Жаштар поэзиясында граждандык пафос болсун. Кыргызстан маданияты, 1985, 10-окт.

References:

1. K. Artykbayev The secret of talent. - F. 1994.
2. Sadykov Zh. Place of birth. - F: Kyrgyzstan, 1979. 50 pages .
3. Baigaziev S. New disagreements, new conflicts. Kyrgyzstan 1980.
4. Medetov A. Let there be civic pathos in youth poetry. Culture of Kyrgyzstan, 1985, October 10.

УДК: 82-34:398,2 (575.2)(04)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1 (1)-18-21

Бейшеева Ж.Ж.

Филология илимдеринин кандидаты, Ж.Баласагын атындагы КУУ, Манас таануу жана дүйнөлүк адабият кафедрасы, доцент

Бейшеева Ж.Ж.

Кандидат филологических наук, КНУ им. Ж.Баласагына, кафедра манасоведения и мировой литературы, доцент

Beisheeva J.J.

Candidate of Philological Sciences, KNU. Zh. Balasagyna, Department of Manasology and World Literature, Associate Professor

С.БАЙГАЗИЕВ МАНАС ТААНУУЧУ
С. БАЙГАЗИЕВ – МАНАСОВЕД
S. BAIGAZIEV MANAS SCHOLAR

Аннотация: Макалада адис-педагог С.Байгазиев жаштарды туура тарбиялоо үчүн кыргыз эли калыптандырган даяр жолго-улуттук каада-салттарга, анын ичинде сөз кадырлаган өнөргө, сөз маанисин сыйлаган улуу муундун нарк-насилине багыталууга кийинки муунду тарбиялоо маселеси каралат. Манас баш болгон элдик мурастарда айтылып келе жаткан идеяларды коомчулукка жайылтуу жана түшүндүрүү иштери чечмеленет.

Аннотации: В статье рассматривается вопрос воспитания подрастающего поколения, ориентированного на готовый путь, проложенный кыргызским народом для правильного воспитания молодежи - национальные традиции, в том числе искусство речи, ценности старшего поколения, уважающего смыслов. Работа интерпретирует распространение и разъяснение идей общественности, выраженных в национальном наследии «Манаса».

Annotation: In the article, the specialist teacher S. Baigaziev noted that for the proper education of young people, the issue of educating the next generation will be considered, focused on the ready-made path formed by the Kyrgyz people - on national traditions, including art, which respects the word, on the values of the older generation. Interpreting the work of disseminating and publicizing the ideas expressed in the national heritage of "Manas".

Негизги сөздөр: Эпос, идея, адис, педагог, жомок, макала, адис ж.б.

Ключевые слова: эпос, идея, специалист, педагог, сказка, статья, специалист и др.

Key words: epos, idea, specialist, teacher, fairy tale, article, specialist, etc.

Кыргыз адабият таануу илиминде өзүнүн күжүрмөндүгү жана иштемчилдиги менен айырмаланган адабиятчылардын бири – С.Байгазиев. Анын калеминен кыргыз адабиятына тиешелүү проблемалардан тышкары журналисттик ишмердик, публицистикалык ойлоо чеберчилик, педагогдук талбай эмгектенүү мүнөздүү болуп саналат. Ал - совет доорунда төрөлүп, ошол доордо билим алып, көз карашы мына ошол мезгилде калыптанып калса да, азыркы рынок шартында өз пикирин айтып, ошол эле мезгилде учурдагы түрдүү коомдук абалга, саясий жана социалдык түзүлүшкө карата көз карашын билдирип, мезгилдүү басма сөз менен тыкыр байланышта иштеген чыгармачыл адам. Анын көз карашы коомдун өнүгүүсү менен түздөн-түз байланышта турган социалдык жаңылануулар менен улуттук эркибиздин ортосундагы карама-каршылыкты таап, ага туура жооп берүү болуп эсептелет. Анда проблеманы алдыга коюп, улуттук салт наркыбызды сактап калуунун жол-жобосун иштеп чыгып, аны глобалдашудан коргоп калууга аракеттенет.

Бул маселени чечүү үчүн С.Байгазиев байкагандай, түшүндүрүү иштерин жүргүзүүгө тийишпиз, б. а. аны аң сезимдүү түрдө үгүттөп, «Манас» баш болгон элдик мурастарда айтылып келе жаткан идеяларды коомчулукка жайылтуу жана түшүндүрүү иштери турат. Педагог катары ал «Манастагы» идеяларды кийинки жаш муундарга жеткирүүнүн бир нече формасын аныктап, анын тарыхтын өзү айкындап берген тажрыйбасы аркылуу ишке ашырууну көрсөтүп берүүгө аракеттенет. Анткени улуттук көрөңгөдөн ажыраган элдин кийинки жаштары манкуртчул болуп баратканы адис-педагог С.Байгазиевди катуу кыжалат абалга калтырууда. Ошондуктан окумуштуу жаштарды туура тарбиялоо үчүн кыргыз эли калыптандырган даяр жолго – улуттук каада-салттарга, анын ичинде сөз кадырлаган өнөргө, сөз маанисин сыйлаган улуу муундун нарк-насилдине багыт алууга кийинки муунду чакырат. Анын бул багытта тандап алган жолу акыйкат экенин ал өзү ишенип гана тим болбостон, аны жайылтуу жолдорун да иштеп чыгып жатканы менен башкалардан айырмаланат.

Кыргыз элибизде, өзгөчө “Манас” эпосунда дүнүйө- мүлктөн, материалдык байлыктан рухий байлык, ыймандык дөөлөт ар качан жогору коюлуп келгени баарыбызга белгилүү. С.Байгазиев “Манас” темасын ишке ашырууну сунуштоодо кыргыз насилдинде биринчи орунда турган ошол адамдык наркты, киши сыйлоо касиетин, адамгерчиликке урмат көрсөтүү табиятын башкы орунга алып чыгат. Ал чыгыш акылмандыгында калкты салттуу дөөлөттөрүнөн ажыратуу - ошол элди жоготуу менен барабар деген принципти карманып, бул ойду бардык жаштарга жеткирүүнү максаттанат. Мында С.Байгазиев өз оюн эксперименттен өткөрүүгө ашыкпайт, тескерисинче мурда иштелип чыккан элдик акыйкат жолду азыркы билим берүүнүн ыкмасы катары пайдаланууга багыт алат. Тактап айтканда, кыргыз элинин өзүнүн философиясы бар экендигин, ал бардык жактан улуттук адабий дөөлөттөрдө өз алдынча көрөңгөлөнүп, калыптанганын, ошол эле мезгилде аны улуттук билим берүү салты катары бир нукка жыйноо, бир усулдук системага баш ийдирүү кызыкчылыгы ушул тапта маанилүү болуп турганын коомчулукка көтөрүп чыгат. Ушунун баарын бир “Манас” темасына байлайт, б. а. “МАНАС” деген сөздө чоң чындык жатаарын, Улуу Жомоко айланып улут тиреги болуп келгенин мезгилдүү басма сөздө жарыяланган түрдүү пикирлеринде талкуу жаратып, дискуссия түзөт.

С.Байгазиев бул тема боюнча бир нече китебин жарыкка чыгарып, ал китептер коомчулукта түрдүү көз караштарды түзүп, анын тегерегинде ар кыл коомдук проблемалар чечмеленди десек болот. Ырас, ал проблемалар жаштарга таасир берүү менен аларды башка жолго алып кетип

жатканын байкаган окумуштуу кырдаалга туура жооп берүү максатында ушундай кырдаалдан элди бир эмес бир нече жолу алып чыккан “Манас” эпосундагы идеяларга басым коет. Башкача айтканда, “Манас” руху, улуттун жүрөгү, мекенчил сезимдерди Улуу жомок боюна жашырган руханий нарк дөөлөттөрдүн мисалында ачып түшүндүрүүгө киришет. Окумуштууда педагогдук чеберчилик жакшы өнүккөндүктөн, проблема жөнүндө сөз болгондо башкалардай кургак сөзгө басым койбостон, өз позициясын, б. а. “Манастын” тегерегинде көз караштардын окуучулардын акыл таймашына өткөрөт. Чынында, окумуштуу көтөрүп чыккан мындай идеялардын эрөөлү окуучулар үчүн гана күч сынашуучу маселе болбостон, бардык чөйрөдөгү илим-изилдөө иштерин жүргүзүп жаткан адистерге тиешелүү экендигин эске ала кетели. Анткени С.Байгазиев козгоп чыккан дискуссия өлкө жарандарын өз эл-жеринин тарыхына, маданиятына кайдигер эмес түрдүү катмардагы адамдарга арналып, кыргыз элинин мындан аркы жашоосуна багыт берүүчү проблеманы көтөрүп турганы менен айырмаланат. Ошондон болсо керек ал козгогон көйгөйгө студенттер, түрдүү курактагы жаштар, өзгөчө илимге жаңы аралаша баштаган аспиранттар менен жаш окутуучулар активдүү катышып келет.

Ошондой эле окумуштуу катары С.Байгазиев азыркы мезгил үчүн маани болуп турган көйгөйдү турмуш чындыгы менен айкалыштыра алат. “Манас” эпосу тээ байыркы мезгилден бери эле кыргыз кыйналганда акылчынын милдетин аткаруу менен проблеманы чечүү үчүн өтө таасирдүү жолду көрсөтүп келгендиктен, окумуштуу азыркы мезгилдеги коомдук күрөө тамырында турган маселлерди чечүү жолдорун да мына ушул эпостон “издеп чыгууга” киришет. Бирок өзү аныктаган илимий-теориялык ойлорду илимдин супсак тили менен чагылдырып берүүдөн качып, жаштарга таасирдүү болгон азыркы мезгилдин усулдук ыкмаларын колдонууга аракеттенет. Мындай мамиле бир караганда кыргыз адабиятын изилдеген адабиятчылар үчүн одоно көрүнгөнү менен кеп боло турган маселени кийинки жаштарга жеткирүүнүн туура жолу экенин мектеп практикасы ырастап берди.

С.Байгазиевдин чыгармачылыгында “Манас” темасы кийин эле башталган кызыкчылыктардын бири эмес, ал коомдо байыртан бери болуп келген суроолорго жооп издөө кызыкчылыгы менен түздөн-түз байланышта турган көптөгөн көйгөйлөргө жооп издөө шарттары аркылуу күн тартибинен түшпөй келе жаткан дискуссиянын тематикасы болчу. Азыр күн тартибинде турган проблеманы окумуштуу төмөнкүдөй суроолор менен түшүндүрөт: “Баягы биз ыйык көрүп ишенген коммунисттик идеялар азыр жок. Маркс менен Ленин “атаңарды” алмаштыра турган жаңы өрнөк, идеал таппай, калк туу кылып көтөрө турган улуттук идеябызды таба албай дабдаарып турабыз. Карагылачы, мобу Бишкекти, үстү бүт түтүн. Бүгүн баарыбыздын ички дүйнөбүз дал ушундай түтүндүн ичинде тургандай. Ушундай шартта биз жарык издеп, кылымдарды карыткан улуу мурасыбыз - байыркы «Манаска» кайрылып отурабыз. Кана айткылачы, ушул «Манаста» бүгүнкү күндүн кыргызына, мобу бизге карманаарга түркүк боло турган туу боло алабы? Ушундай шартта кыргыздар кайра артка карап, илгерки Манастан маяк издегенибизге негиз барбы? Биз буга багыт алсак, дүйнөнүн артта калган элдеринин бири болуп калбайбызбы?..

Бул С.Байгазиев көтөрүп чыккан суроо болгону менен ал алдыга умтулган бардык прогрессчил кыргыз жаштары ойлону турган проблемалардан экени талашсыз Эл алдыны карай багыт алса, кыргыз мына бул маселени көтөрүү менен артка карай кетип жаткан жокпузбу деген кооптуу суроо кимди болбосун түпөйүл ойго салбай койбойт. Жүз жылдап алдыга кетип калган Азиялык, өзгөчө Европалык цивилизациялуу өлкөлөр бардыгын ачып салган, түзүп жаратып салганы азыр бизге белгилүү болгону менен ар бир тарыхта өз ордун сактап калуу үчүн баары бир

элдин уюткусун кармап турган улуттук көрөңгөгө келүүсү шарт экенин, бардыгы өз жерпайында калыптанганда гана алдыга карай түз жана жемиштүү өнүгүүгө ээ болуусу мүмкүн экендигин окумуштуу жаштарга ушул “Манас” темасына токтолуу менен түшүндүрүүгө умтулат. Кыргыз эли элдүүлүгүн сактап, аны кармаган идеяларын ушул оозеки калыптанган эпоско сыйдырганын түшүндүрүү, өзгөчө жаштарга жеткирүү формасын аныктоодо окумуштуу катары ал карама-каршылыктын биримдигине негизделген жашоо мерчемдерин тандап алат, б. а. алдыңкы адамзаттын маданият, экономика, техника, илим билим жагындагы маяктары бизге жол көрсөтүп жаркырап күйүп турса, ошол Европалык, Америкалык өрнөктөрдү эрчигенибиз туура же өзүбүздүн түпкү руханий жана маданий баалуулуктарыбызга келүү керекпи деген суроолор менен катар коюп чечүүгө киришет.

Аны чечүү, өзгөчө жаштарга жеткирүү татаал иштерден экендигин окумуштуу терең түшүнөт да, аны өз эмгектеринде мектеп мугалимдери кыйналбай пайдалана ала турган сабактын иштелмелерине айландырат. Муну менен ал кыргыз педагогикасында бир катар маселелердин аткарылышына багыт берет. Алардын айрымдарына токтолсок, биринчиден кыргыз педагогика коомчулугуна сабактардын иштелмелерин берсе, экинчиден педагог-окумуштуу катары өз методикасын сунуштайт. Үчүнчү жагы, ар бир сабак кадимки практикада өз жол-жобосун түзүү менен бирге кыргыз элинде да окутуунун өзгөчө сапаттык белгилери боло тургандыгын башка элдерге да сунуштай алууга мүмкүнчүлүк жаратууда. С.Байгазиев “Манас” темасын түрдүү багытта иштеп чыгуу менен бир мезгилде кат-сабаты жок деп айтылып, ал тургай бул түшүнүк аныкталган көз караш болуп калган болсо, аны акырындап жоюуга, кыргыздар да башкалардай өз балдарын турмушка таярдап келгенин түшүндүрүүгө жол ачып берип отурат. Ырас, азыр биз кеп кылып жаткан маселе бардык тарабынан иштелип чыкты деген ойдон алыс болсок да, анын түз жолго багыт алганын, ал эми анын башында С.Байгазиев турганын биз жаңыдан эске алып жатсак, бул тарыхы жол экендигин мезгил өзү ордуна коет.

Сөзүмдүн аягында мына ушунча жылдан бери эмгек кылып, өз өмүрүн элине, өзгөчө кыргыз жаштарына арнап келген окумуштуу-адабиятчы, педагог С.Байгазиевдин чыгармачылыгы дагы өркүндөп, өмүр жолу байсалдуу болсун!

Пайдаланылган адабияттар:

1. Байгазиев С. «Улуу Манас-улут тиреги»-Б.2013
2. Байгазиев С. «Манас» эпосунун руханий, адептик-философиялык патриоттук улуу дөөлөттөрү жана педагогикалык асыл нарктары. Б,-2014

References:

1. Baigaziev S. "Great Manas-the support of the nation" - B.2013
2. Baigaziev S. Great spiritual, moral and philosophical patriotic values and noble pedagogical values of the epic "Manas". B, -2014